

Aleš Gačnik, Stanka Gačnik

FOTOGRAFIJA KOT TOTALNA INFORMACIJA IN VIR ZNANJA

"Pogled v zgodbo" skozi umetniško fotografijo Branka Lenarta

Če je pred časom veljalo prepričanje, da fotografija ni umetnost, danes ta stereotip prav gotovo ne drži več. Umetniško fotografijo lahko in moramo obravnavati in upoštevati kot relativno samostojen del celote likovne umetnosti. Skoznjo je prav tako moč verificirati odnos do sveta in samega sebe, obenem pa spoznavati in razbrati trende v sodobni likovni umetnosti. Ko gledamo fotografijo, nam je jasno, da je to nekaj iz preteklosti, vendar je hkrati tudi za prihodnost, za večnost. Nenazadnje pa je fotografija tudi dokument neke realnosti, bodisi kot spomin na nek dogodek, osebo, kraj...

Vsaka fotografija, tudi umetniška, pa je hkrati tudi totalna vizualna informacija in kot taka vir za znanstveno raziskovalno delo, tudi etnološko. Še pred leti so najbolj zagriženi zagovorniki audiovizualnih medijev v etnoloških vrstah govorili o t. i. etnološki fotografiji, etnološkem filmu, etnološkem predmetu itn., pa čeprav nikoli niso pojasnili, v čem se kaže razlika med "navadno" fotografijo, filmom in predmetom nasproti t. i. etnološkim.

Skoraj heretično je bilo takrat podvomiti v te resnice in se jim zoperstaviti. Tudi danes bi se med slovenskimi etnologi na to temo kresale iskre in različna mnenja, o katerih pa ne bi razpravljali na tem mestu. Nenapisana pravila o tem, kaj je lahko "etnološko" in kaj ne, obstajajo predvsem v glavah etnologov, manj pa znotraj možnega v metodologiji same znanosti. Uместno si je zastaviti vprašanje: ali je vsako dejanje, povezano s participacijo etnologa, že samo po sebi etnološko?!

Tako kot ne moremo govoriti o etnološkem kozarcu, pa čeprav se npr. ta kozarec nahaja kot eksponat v t. i. etnološki zbirki ali depoju, tako tudi fotografije te iste muzealije ne moremo označiti kot etnološko. Obstajajo le kozarci, bodisi v realnem kontekstu, muzejskem, bodisi na fotografiji, filmu... Informacijske znanosti, med katere spada tudi muzeologija, vidijo v predmetih ali fotografijah predvsem vizualne informacije, ki predstavljajo neizčrpiliv vir znanja in informacij. Vsaka temeljna znanstvena disciplina si svet ogleduje in razlaga po svoje, pač v skladu z metodologijo in metodiko te discipline.

V primerjavi z različnimi fotografijami se je t. i. umetniška fotografija razmeroma malo uporabljala v etnološke raziskovalne namene. Kot da je premalo "avtentična" in povedna!? Dileme in zagate, povezane s vprašanjem avtentičnosti in neavtentičnosti, originala in kopije, rekonstrukcije in modela itn., zagotovo begajo marsikoga, ne le etnologe. Kljub temu pa to ne pomeni, da tudi umetniška dela (ne le fotografije) ne morejo biti relevanten vir za etnološko raziskovalno delo. Ne le realistična, temveč tudi abstraktna postmodernistična slika je lahko etnološko povedna. Navsezadnje so "za" slikami in fotoaparati ljudje, ponavadi z imenom in priimkom, različno stari, prihajajo iz mest ali vasi, so "profesionalci" ali "amaterji"... Umetnine so na žalost pozabljen, vendar potencialen in vse premalo

uporabljen vir za etnološko znanstveno-raziskovalno delo.

V tem prispevku izpostavlja "etnološkost" v enem od ciklusov umetniških fotografij mojstra Branka Lenarta.¹⁾

Del fotografskega opusa zajema cikel iz let 1982-1984, na katerih je Lenartov fotografski objektiv ujel osebne bivalne prostore ljudi, ki v njih prebivajo. Na razstavi "Bivalni prostori"²⁾ se na 32. fotografijah soočamo z načinom življenja 45. posameznikov, tako moških kot žensk, z različnimi življenjskimi usodami. Pa naj gre za način bivanja, razumevanja in čutenje prostora 16. letne dijakinje Didi ali 82. letne gospodinje in vdove Albine.

Z notranjščino "domovanj", ki so specifične in lastne vsakemu posamezniku posebej, nam Branko Lenart želi pokazati, da se opremljenost določenega prostora kaže kot manifest lastnih potreb po konkretnem domu oziroma kot socialna nuja pripadati nekemu okolju, ga sprejeti in se z njim identificirati. Fotografije nam tako omogočajo, da se skupaj s fotografom in z njegovim načinom umetniškega dojemanja sveta in življenja soočimo s pogledom v najrazličnejše bivalne prostore različnih ljudi, ki so med seboj nezamenljivi, lastni in specifični vsaki osebi posebej. Saj vemo, da bi dve osebi enak prazen prostor opremili povsem različno in v skladu s svojimi željami in potrebami. To različnost in osebno individualnost domovanj umetnik še dodatno izvirno definira z imenom, starostjo, poklicem in krajem bivanja lastnika določenega bivalnega prostora. Paleta raznolikih prisvajanj bivalnih prostorov se nam tako kaže tudi skozi poklice, dejavnosti in hobije "nevidnih" oseb. Od gospodinje, kmetov, dijakinje, študentov, grafika, arhitektov, izdajatelja, živinozdravnika, učiteljice, umetnikov, prodajalke, kontrolorja, urednice, pisatelja, "alternativnega" zdravnika, slikarja, novinarke, fotografa, izdelovalke lutk, do frizerke in zbiralke umetnosti.

Istočasno pa fotograf Branko Lenart mojstrsko in s prefinjenim občutkom doseže, da se fotografija nadaljuje v zgodbo. Fotograf je zabeležil nek trenutek nekega prostora in ga tako dokončno definiriral v fotografiji, gledalec pa je tisti, ki lahko svobodno v svoji domišljiji nadaljuje zgodbo.³⁾

1) Fotograf in profesor fotografije Branko Lenart je sicer rojen Ptujčan (1948), vendar že od leta 1954 živi v Gradcu v sosednji Avstriji. Fotografija in njena izpovedna moč ga je pritegnila že zelo zgodaj in se ji je kasneje tudi poklicno posvetil. Študijsko se je izpopolnjeval v Italiji in Angliji. V vojem izredno ustvarjalnem življenju je veliko razstavljal (skupinsko in samostojno) doma v Avstriji in v tujini (Nemčija, Italija, Anglija, ZDA, Japonska), kjer je bil tudi pogostokrat nagrajen. Njegove serije fotografij so objavljene v mnogih fotografskih revijah in publikacijah po vsem svetu, fotografije pa hranijo v številnih muzejih in zbirkah. Uvrščen je med vodilne evropske fotografe svoje generacije.

2) Tehnični podatki o razstavi: Na ogled je bila v prostorih Miheličeve galerije na Ptuj (Pokrajinski muzej Ptuj) od 16. 9. do 16. 10. 1994; besedilo v zloženki (400 izvodov) in izbor fotografij: Stanka Gačnik; postavitev razstave: Branko Lenart in Stanka Gačnik; oblikovanje vabila, plakata in zloženke: Janko Marinič.

3) Ker gre v ciklusu fotografij "Bivalni prostori" za izrazito prostorsko fotografijo, polno "akcije" in navidez marginalnih individualnih zgodb najrazličnejših predmetov, ki so pogojeni s kadrom fotografije, obstaja možnost, da gledalec vidi isto sliko popolnoma drugače, kot jo je videl v trenutku sprožitve umetnik sam. Autor nam tako ponuja le okvir za nadaljnja možna razmišljanja in interpretacije. Možne zgodbe pa se raztezajo iz fotografij v prostor...

In kot so bivalni prostori različni, so različne in drugačne zgodbe, ki se nadaljujejo. O različni starostni in socialni strukturi "nevidnih oseb" ter njihovem načinu življenja govorijo tudi različni prostori, tako javni kot intimni: kuhinje, dnevni prostori, spalnice, kabineti, kopalnice in stranišča. Na dileme redoljubno - neredoljubno, lepo - grdo, čisto - umazano itd, si lahko odgovorimo vsak zase. Preko oblek, različnega sadja in zelenjave, namiznega pogrinjka ipd. lahko prepoznavamo različne letne čase ali dele dneva in ob tem različne življenjske stile, nam nepoznanih oseb.

Fotografije nam tako omogočajo vpogled v neko selektivno realnost različnih domovanj, ki pa jo mojster Lenart vidi in dojema povsem osebno in lastno svojemu gledanju, opazovanju okolice in hotenju po izpovednosti. Na tak ustvarjalni način in z dodatno uporabo barve se je poskušal približati predvsem fenomenu "meščanskega realizma". Tako gre predvsem za izseke/odlomke domovanj prijateljev in znancev.⁴⁾ In kot pravi Branko Lenart, se v teh fotografijah (z zgodbo) zrcali in odseva tudi del njegovega lastnega domovanja.

⁴⁾ Kot zanimivost lahko izpostavimo dejstvo, da mojster fotografije Branko Lenart ne ustvarja serij fotografij istega bivalnega prostora. Nasprotno. V vsakem prostoru naredi le 3 do 4 fotografije, katerih kompozicija ni zrežirana in "akcija" predhodno dogovorjena, temveč je resničen



Tudi umetniška fotografija je dokument neke realnosti. S pomočjo fototehnike in tehnologije je gospod Lenart ob tem, da je ustvaril opus umetniških fotografij, muzealiziral tudi realnost samo. Za etnologe in kustuse-etnologe je ob razumevanju "moči" vizualnih medijev pomembno, da ob fikciji in estetskem ugodju, ki (ne) veje iz umetnin, iščejo tudi v umetniški fotografiji ne le vidna, temveč tudi nevidna sporočila!

Mojca Ramšak

PO POTEH LJUDSKEGA STAVBARSTVA SLOVENIJE - IN THE FOOTSTEPS OF VERNACULAR ARCHITECTURE IN SLOVENIA

**Ministrstvo za kulturo, Zavod
Republike Slovenije za varstvo
naravne in kulturne dediščine,
Ljubljana 1994, 117 str., ilustr.
Vzporedno slovensko besedilo in
angleški prevod.**

Od 22. do 24. septembra 1994 so potekali *Dnevi evropske kulturne dediščine*, ki jih je pripravil Svet Evrope. Konservatorji zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine so pripravili ogled etnoloških spomenikov: Vito Hazler v Zavodnjah, Velenju in Rogatcu; Vladimir Knific v Kropi; Liljana Medved in Jelka Skalicky v Lovrencu na Pohorju, Šentjanžu nad Dravčami in Šmartnem na Pohorju; Eda Belingar in Bojan Klemenčič v Štanjelu, Gočah in Idriji; Eda Benčič Mohar v Sečoveljah in Ravnu; Dušan Strgar v Šmarjah in Apneniku; Zvezdana Koželj pa je v Vodnikovi domačiji in Ljubljani predstavila publikacijo *Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije*, katere avtorji so navedeni etnologi konservatorji.

To je že tretja knjiga iz zbirke *Vodniki po poteh slovenske kulturne dediščine*. Leta 1992 je izšla prva, *Po poti baročnih spomenikov Slovenije*, leta 1993 pa po poteh rimskih vojakov v Sloveniji.

Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije je knjiga, ki smo jo že dolgo čakali in bo vsekakor dobrodošla ne samo na knjižnih policah Slovencev, ki imajo pozitiven odnos do

etnološke stavbne dediščine, ampak tudi v žepu angleško govorečih popotnikov. Etnologom in študentom pa bo poleg svinčnika, zvezka, fotoaparata in diktafona dobrodošel pripomoček tudi v njihovi terenski bisagi, saj so v knjigi predstavljeni modeli nekakšni zgledi za muzejsko, turistično in obrtno dejavnost, ki se lahko razvije v prenovljenem objektu ljudskega stavbarstva. Izbor predstavljenih objektov je šopek izbranih cvetk, ki so jih etnologi konservatorji obnovili in jih primerno predstavili širši, ne samo etnološki javnosti.

Vezava v mehke platnice in tisk na umetniškem gladkem papirju ta strokoven sistematični pregled vzdrževanih, prenovljenih in za javnost dostopnih spomenikov ljudskega stavbarstva napravi za praktičen priročnik, ki se zaradi (pre)pogostega prelistavanja ne "izrabi" prehitro.

V etnološki "vodniški" literaturi je knjiga *Po poteh ljudskega stavbarstva v Sloveniji* "že" tretja te vrste, torej za Stotimi najlepšimi kmečkimi hišami na Slovenskem dr. Ivana Sedeja iz leta 1989 in Vodnikom po slovenskih muzejih, ki je izšel leta 1992. Kot taka predstavlja temeljno strokovno in popularizacijsko delo etnologov konservatorjev in to ne le z arhitekturnega, umetnostnozgodovinskega in etnološkega zornega kota, pač pa širše, spomenike ljudskega stavbarstva obravnava sistematično v luči raznovrstne dejavnosti varstva naravne in kulturne dediščine, s poudarkom na predstavitvi njihovega pomena in varstvenih posegov na njih in ni le razvojni ali pa tipološki pregled obravnavane tematike. V knjigi niso predstavljeni samo objekti ruralne stavbne dediščine, ampak tudi delavska stavbna dediščina.